

Роман ОФЩИНСЬКИЙ

***ДЕВ'ЯТЬ
БОКОРАШІВ
І ЗРАДЛИВА
ТИСА***

Щоденник експедиції

**Медіум
Ужгород
2003**

ББК 84(Укр)
О-91
УДК 883.3-4

У новій книжці Романа Офіцинського мова йде про тижневу наукову експедицію "Тиса-2003", здійснену групою захисників природи на бокорах (плотах). У спортивно-туристичному плані повторено давній маршрут лісоплаву, що вже не використовується пістоліття. "Дев'ять бокорашів і зрадлива Тиса" написані у жанрі художньої публіцистики і невимушено відтворюють усі аспекти подорожі, котра своїм оригінальним задумом у серпні 2003 р. сколихнула мас-медіа і громадськість кількох країн.

ISBN 966-73-23-32-3

© Роман Офіцинський, 2003
© Видавництво ПП «Медіум», 2003
© ОО «Юніор», 2003
© Галина Юречко, художнє оформлення, 2003

БОКОРАШ

*Згасла ватра на цвинтар оживий тайком сни міцні підіслала,
Зачаїлись у вербах і лозах гулкі бокораські тривоги,
Біла й Чорна ворожки під Шляхом Чумацьким з'єднались навіки,
Юний місяць поблід — гострі зубки камінні у Тиси — пороги.*

*З-під Карпат невмолимо тяжка древня путь в угри, серби і греки,
Від імперії римлян укрита хрестами пошани загиблих...
Розігнав тіней день. Засірів дим довкола токану і бринзи.
Із припону смереки зірвались у піну, де біди прилипли.*

*Як не злиже язик течії, і не вб'ють в Білій Церкві пороги,
І не вип'ють мости твого мозку, згориш ти на сонці повільно,
У степу вміє Тиса, зіхляне. Як дні, тягнуть співанки жили,
В них не тліють горяни — горять, від екстремів і закрутів хмільні.*

*Каравани Дунаєм пливуть, де заплави від помислів ширші.
Не підемо на дно, ми в намул, на пісок стеребили ногами
Віковічне каміння. Ми Книгу нову написали Іова.
Мов цунамі, габою летить Бокораш — Бог воскрес над Богами.*

Пізня любов, або Як народилась бокораська ідея

ПІВСТОЛІТНІ МРІЇ

Немовби велетенський плазун, звивається поміж мальовничими горами й долами красуня Тиса, аж поки не припроситься в прийми до гордовитого Дунаю. Шлях неблизький — завдовжки понад 970 кілометрів, із них близько чверті Закарпаттям — 230 кілометрів. Плине ріка, виколисує життя, напоює спраглих, дає спожиток, нерідко виявляє свій крутий норів і тяжкий характер.

Тільки-но відгриміла в Європі Друга світова війна. У "долонях гір" — опришківських краях — відновився сплав лісу в плотях. Та за дев'ять років, у 1954-му, останній закарпатський бокор велично відплив у легенду. Буковинська дараба промчала стрімкою течією головних героїв поетичної драми "Білий птах з чорною ознакою" 1970 року до золотих і срібних почестей на кінофестивалях у Москві та Сорренто. Сусідня, прикарпатська якість припізnilась. Аж у 1979-му її врочисто вшанували кількастолітні труди і спровадили на вже довічний спочинок: перевели на роль другого плану — музейного експонату. Із тих пір не суджено вже жодному поколінню горян сягнути вершин слави овіяного народнопоетичними вітрами плотогона-бокораши ні на батьківщині, ні десь за перевалом інде.

Щойно стихла в світі Друга світова... Художник із Ужгорода Йосип Бокшай задумує велике полотно, де змішалися би прийоми станкового і монументально-декоративного живопису. "Бокораші" писалися два роки. По завершенні, 1947 року з гір Карпатських вони відправилися не Тисою, а потягом у причорноморське Подунав'я — в Одеський художній музей. Жаркий сонячний день, панорама гір, вікові дерева, виблискує ріка, на березі красиві сільські дівчата в барвистому народному вбранні. Їх вітають молоді плотогони, що пропливають мимо. Хвилюючі контрасти яскравого сонячного світла й різких динамічних тіней вражають душевні струни, ніби виспівуючи радісний гімн молодості. А майстрові йшов уже 57-ий...

Як війна обернулась у відлуння, у 1947 році нащадок вікінгів Тур Хеєрдал наближався до віку Христа. Це — рубіж для вибраних, для тих, кому суджено полоскотати нерви людства великими справами. І норвежець із друзями відправилися на лісозаготівлю в еквадорські Анди. Сплавивши відібрані бальзові дерева поближче океану. На плоті "Кон-Тікі", спорудженому за древньою технологією, віддалися на ласку Божу Атлантики біля берегів Перу. Шукачі пригод пропливли три тисячі миль океаном, аби підірвати відвагою свого молодечого безумства усталені теорії міграцій. Наразі вони довели, що люди могли заселити острови Полінезії зі сходу, а не з близької Малайзії. Книга Хеєрдала про небезпечну подорож, що тривала 101 день, стала бестселером — продали її 20 мільйонів примірників на 67-ми мовах.

Потім були острів Пасхи, два тростинові "Ра" на маршруті Марокко-Кариби, очеретяний "Тигріс"... Були підводні одиссеї француза Жака-Іва Кусто... Заодно з усім Другим тисячоліттям ХХ вік забавлявся не тільки війнами, але й засипав лавровим листям мандрівників, які перевертали Землю з ніг на голову.

Ось юне ХХІ століття несміло прочинило двері таємничого й незвіданого Третього міленіуму. Жагу мрійництва не залоскотали ані верескливі нью-йоркські руїни загиблих в обіймах "веж-близнюків" одинадцятого вересневого ранку 2001-го, ані гучний іракський "Шок і трепет" од немилосердних березневих залпів і вибухів 2003-го... Спрагла душа жадає хоча б краплю роси епохального. Хоча б краплинку, коли бракує снаги для сьйнистих розсипів алмазної величі...

Смерть Тура Хеєрдала в квітні 2002 року стала справжнім ударом для тележурналіста і мандрівника-медика Юрія Сенкевича, науково-популярні програми якого користувалися великим успіхом упродовж трьох десятиліть на радянському і російському телебаченні. Він переніс інфаркт, а за півтора року, у вересні 2003 року відійшов за межу. У 1969–1970 роках в експедиціях Хеєрдала на човнах "Ра" і "Ра-2" Сенкевич перетинав Атлантику, а в 1978–1979-му плавав на "Тигрісі" в Індійському океані. В активі також Антактида, Північний полюс, Еверест, мандрування човном "Арго". У подорожах Ю. Сенкевич провів унікальні дослідження по вивченню фізіологічного стану людини і міжособистих відносин в екстремальних умовах

при тривалій ізоляції. Його книги "На Ра через Атлантику" і "В океані Тигріс" теж стали жанровою класикою ХХ століття.

Кому адресовано і кому передано естафету? У світі мрійників тьмуца — перед каміном і телевизором, за столом і гостиною, у снах... Та хто з них зробить мужній крок далі пишномовних фантазій? "Ми!" — відлунило з Карпатських гір.

ПРЕДКИ І БОКОР

Перші письмові згадки про лісосплав карпатськими ріками стрічаються в античних джерелах. У середньовіччі транспортування деревини мольовим способом (окремими колодами) і в плотах по притоках Дністра, Прута і Тиси стають регулярними. Плотами зручно перевозити далеко товари постійного попиту, щонайбільше — сіль. Навігаційні знання горян розширюються. У верхів'ях гірських рік зводяться сотні гідроспоруд і штучних водосховищ.

У ХІХ столітті поставки лісу водними артеріями перетворились в один із найважливіших видів допоміжних занять в Українських Карпатах, який потребував уже законодавчого врегулювання, контролю і обмежень. Сплав часто завдавав шкоди прирічковому населенню, знищував дороги, мости, млини, берегові укріплення, замулював русла тощо. І приводив нерідко до численних конфліктів.

Щоби бокори (дараби) легше долали перешкоди, колоди укладалися вершинами за течією, а передні кінці кругляків обов'язково підтесувалися знизу під певним кутом. Грубші дерева розміщувалися в середині, а тонші — по боках. Передок жорстко скріплювався поперечинами і мотузкою, сплетеною з розпарених горіхових гілок (гужва), а задня частина — лише гужівкою. Додаткові колоди з обох боків служили за амортизатори. Вони не закріплювалися у нижньому кінці.

Бокори складались із двох-трьох зв'язаних між собою одно-дворядових табул (окремих плотів), кожна з яких сягала три-восьмиметрової ширини та до сорока метрів у довжину. Звісно, у пониззях вони переформовувалися в оптимальні групи. Якщо на Черемоші ці "каравани" вмещували 100-350 кубометрів дерева, то Тисою — в межах усього шістдесяти. Водними трасами бокор вели двома-трьома весловими

кермами. До ладу тут примітити, що явно з іронією керманичами назвали комуністичних вождів, які стрімкою течією розігнали СРСР прямісінько в скалу.

Сплавний горизонт чи рівень води в річці коливався не нижче півметра. Існувала певна схема лісосплаву. У визначені дні послідовно відкривалися поодинокі шлюзи водозбірників і не менше як за годину заповнювалося русло, далі кожні чверть години через основну греблю хвилею, на високій воді пукалися і бокори. Деякі з них, подолавши Тису, допливали Дунаєм аж у Чорне море. Причому основна маса лісоматеріалів сплавлялась у теплу пору — у квітні-липні. В інші місяці — спорадично.

Упродовж ХХ віку залізничні вузькоколійки і строкаті автолісовози витісняють нерентабельну й клопітну працю бокорашів на загумінки. А ще в 1950-х Тисою і притоками у пункти призначення доставлялося більше двісті тисяч кубометрів ділового лісу щорічно.

КОМАНДА = ДОСВІД + МОЛОДІСТЬ

Не встиг 58-річний Мирон Цюбик у літа молодії уславитись лаврами плотогона-бокораши... Ота дитяча мрія не вигасла в серці, "другим диханням" ожила в статечному літньому вікуванні. Коли директорував у Національному природному парку "Синевир", опікувався єдиним у Європі музеєм лісу і сплаву. На жаль, березнева повінь 2001 року знесла половину музейної греблі, що на Чорній Річці, поблизу туристичної Мекки — озера Синевир.

Додавали снаги й бокороські сюжети з першої чеської повнометражної звукової кінострічки "Марійка-невірниця" 1934 року, що зберігався в домашній відеотеці. Всі ролі в цьому унікальному художньому фільмі доручили не професійним артистам, а жителям Колочави та її околиць — українцям, євреям, німцям і чехам, аби достеменно передати місцевий колорит. У масових сценах зіграв і Миронів батько... Отож музейні бокори налаштувались у нову путь.

Начальник експедиції набрав команду любителів екстриму з повною амуніцією доволі швидко. Відгукнулись активісти обласних громадських екологоосвітніх організацій "Природа", "Еко-Екс", "Екологічна ліга", "Рутенія". Кожен добровільно залишив удома записку, щоби у надзвичайному випадку вже не

чекали на світанку. Чому? Хоч усім допасовано рятувальні жилети, але можуть уректи недобрі очі. Тому й про страховку на весь маршрут не забули. Романтиків узяла під спонсорську опіку регіональна дирекція Української страхової компанії "Гарант-АВТО".

Жіночу статтю обминули, бо подорож при всіх рожевих замрях таїть у собі й небезпечні крихти й скоринки. Це ж не телешоу на кшталт "Останнього героя". Плем'я мусить одразу бути добірним, аби нікого не висаджувати Робінзоном у пошуках П'ятниці на тисянських островках, де мешкають водяні пацюки, вужі, жаби. Їх, порослих джунглями з лопухів, топінambuру, ожини, верб і кропиви, від Виноградова до Вилка безліч.

Тим паче всі вивчили й улюблений Цюбиковий девіз "Ліпше вмерти від кулі, ніж на унітазі", що має розширене роз'яснення: "Краще загинути від ворожої кулі на лоні природи, ніж удома серце стане на унітазі". Не відаю — не вмирав іще ні разу. Та знаю: ліпше жити, ніж не жити. Тому й подався у складі команди в далеке плавання. Хто ще? Крім начальника експедиції та її комісара, себто мене — фахового історика, 34-літнього доцента Ужгородського університету, зголосилося дев'ятеро екстремалів. Я отримав складне доручення — не гаючись готувати щоденник експедиції у читабельному варіанті. Ось його Ви й читаете. Чи справився, судіть самі.

Усіх — одинадцять душ, як на "Тигрісі". Дев'ятьом припала водна траса, а двом — сухопутна, в автомобілі супроводу. Розпочнемо з ветерана сплавів. Еколого-краєзнавча експедиція "Сплав по Тисі" — майже дванадцятилітнє дітище директора Закарпатського еколого-натуралістичного центру Олександра Геревича. Йому 51 рік. Як фанат проведення водних експедицій та краєзнавчих подорожей Тисою, він ще 1992 року започаткував Всеукраїнський табір "Ойкос", в якому школярі у канікулярне літо мандрують на гумових катамаранах стокілометровим відтинком від Буштина до Вилка.

Заступник командира експедиції, 49-літній підприємець Михайло Греньо виявився єдиним із колег, який мав за плечима досвід сплаву на плотах, щоправда, сибірськими ріками. Замолоду неводнораз він пройшовся карпатськими верхами як інструктор, кандидат у майстри спорту з пішохідного туризму. Штурмував Шаяни і Кавказ. Власне, у Прибайкаллі

знервований сибірський ведмідь занадто далеко загнав його з товаришем уверх гірського пасма. Вдалося вижити у кількадечному безлюдді, спорудивши міцний пліт зі свіжо зрубаного кедра. Стрімка річка порятувала екстремалів, благополучно довезла до спортивно-туристичного табору.

Художник Тиберій Йордан — одноліток начальника експедиції. До старту "Тиси-2003" взяв на себе левову частку підготовчих клопотів. Крутився, наче білка в колесі, аби приготувати символіку і фото- та відеознімальну апаратуру, зібрати комплекти всього найпотрібнішого в спортивно-технічному аспекті, продовольчі резерви і лікувальні засоби, навести лад у всіляких дозволах і документах на дорогу. Предметом окремої уваги став надувний човен, адже Тиберій в експедиції припала роль бокораша-розвідника і кінодокументаліста. Йому визначено місце попереду ескадри.

36-річні біологи Остап Цапулич і Андрій Мигаль навчалися в університеті на одному курсі. Нині Остап в державному управлінні екології та природних ресурсів займається захистом водних резервів, Андрій доцентує в альма-матер, переймаючись весняними рослинами. Їхні угорські колеги працюють у Гортобадзьському національному парку, дирекція якого знаходиться в Дебрецені. Орнітологу Петеру Олойошу 32 роки, а гідробіологу Болажу Балінту лише 29-ть.

Кожен із бокорашів мав свою ділянку роботи. Зокрема, Андрій та Болаж скрупульозно нотували спостереження за прибережною і водною рослинністю, Петер слідкував за гамірливим пташиним населенням, Олександр наполегливо відстежував рибне царство. Остап і Тиберій здійснювали візуальний контроль за станом і джерелами забрудненості води, Мирон і Михайло визначали якість проведених протиповеневих заходів і організаційно-технічні потреби щодо берегоукріплень, захисту русла, вдосконалення природоохоронної тактики керівництва територіальних громад українського Потисся.

Виявили бажання супроводжувати експедицію сушею 26-літній водій Володимир Пічкач і 49-річний Микола Казаков, експерт пересувної лабораторії. Професійно взяті проби води і ґрунту повинні були пізніше в стаціонарних умовах пройти ретельний

аналіз. Одержаних результатах відводилося особне місце в науковому звіті.

(АЕРО)ПЛАНИ

"Просимо Вас надати нам оптимальну організаційну і фінансову підтримку..." — отак майже одногласно починалися десятки листів до ймовірних приятелів, чиновників і спонсорів безпрецедентної спільної українсько-угорської експедиції "Тиса", намічену на другу половину серпня 2003 року. Під своє крило її взяли Закарпатська обласна громадська екологоосвітня організація "Природа", Закарпатська обласна державна адміністрація, Державне управління екології та природних ресурсів у Закарпатській області, Гортобадський національний природний парк (Угорщина).

Далі мовилось: "На двох спеціально виготовлених плотах (бокорах) буде пройдено давній маршрут наших предків, які сплавливали Тисою ліс аж до середини ХХ століття. Стартувати визначено у Рахові, де зливаються Чорна і Біла Тиси, а фінішувати — неподалік Солнока, де знаходилася відома в минулому лісотоварна біржа. До складу експедиції ввійдуть десять фахівців-екологів і природоохоронців-аматорів.

Проектом передбачено незалежне науково-експертне вивчення наслідків повеней для річкового русла, ерозійних процесів, стану водозахисних споруд, з'ясування джерел і характеру забруднення водного басейну Тиси, способів збереження її біологічного різноманіття. Упродовж проходження маршруту силами учасників експедиції та їхніх партнерів буде проведено низку екологоосвітніх заходів, спрямованих на піднесення екологічної свідомості населення Прикарпатського регіону, тобто на перетині національних інтересів п'ятих країн — України, Румунії, Угорщини, Словаччини та Сербії.

За результатами акції заплановано випустити у світ дві книги із зібраним ілюстративним матеріалом — ґрунтовний науковий звіт (монографічне дослідження) і художньо-публіцистичний нарис. Також буде підготовлено науково-популярний документальний телефільм. Вони будуть презентовані на міжнародній конференції, що пройде в листопаді 2003 року під

егідою Європейського Союзу в Будапешті. Її приурочено підготовці п'ятисторонньої міждержавної угоди (Україна, Румунія, Угорщина, Словаччина і Сербія) про еколого-економічну співпрацю в басейні річки Тиса. Отже, Карпатську конвенцію, прийняту в Києві наприкінці травня 2003 року, буде суттєво поглиблено.

Враховуючи суспільну значущість та організаційно-технічну складність даного проекту, щиро сподіваємось на Ваше розуміння і допомогу".

Розчарую відразу тих, хто знає вибивати гранти і власним коштом не жертвує навіть заради високих ідеалів науки. Оці хороші слова, писані високим стилем, на жаль, зворушили небагатьох.

БЛАГОСЛОВІННЯ

Відгукнулись поодинокі поважні люди. Губернатор поставив схвальну резолюцію для всіх інстанцій — правоохоронних, дипломатичних і тому подібних. Пообіцяв проплести бокором якийсь відрізок шляху, але завадив щільний службовий графік. Начальство з районів закарпатського Потисся теж проявило незрівнянну прихильність. У Хусті нас пообіцяли зустріти з дівчатами, котрі з мосту і берегів помахають на прощання хусточками.

Хтось пожартував, що вивозимо останній багатостраждальний закарпатський ліс і хочемо подарувати його Європі на довгу згадку. А комусь бажалося, щоб не потопилися. І мотивувалось актуальністю, бо з початку року до липня-місяця включно втопилось у Закарпатті 39 осіб, а за весь минулий 2002-ий — аж 118. А скільки вдома в мілких ваннах! Статистикою й неохоплено.

За тиждень до старту четвергові обласні газети "Закарпатська правда" і "Срібна Земля — Фест" на видному місці зверху інформаційних сторінок проанонсували маршрут предків на бокорах. Правда, трохи нижче "Фест" під рубрикою "Всяке буває" розповіла як днями прогулянка Тисою на катамаранах закінчилась для київського підлітка вкрай погано — реанімаційним відділенням Хустської райлікарні. Запланований відрізок Буштино–Виноградів удалось подолати лише до транспортного мосту в районі села Велятин. Рятувальники змогли витягти непритомного хлопчину аж через десять хвилин.

В унісон заспівав і "Старий замок", подарувавши всю дванадцяту полосу (слава Богу, не тринадцяту) одному з ветеранів-фундаторів рятувально-водолазної служби краю. Він поділився такими спогадами, що волосся справді сторчма стає, наче при перегляді фільму жахів. У тисянських водовертях гинули сім'ями... Старого водолаза Синевирське озеро найбільше вражає ідеальною видимістю — у радіусі до сорока метрів, а, скажімо, підводні Тиса, Латориця, Уж — один намул, суцільні корчі, робота наосліп.

Краще не скажеш. Але делікатно розпикати доброзичливих газетярів якось не хочеться. Якщо вже пускати стріли дорікань, то щонайперше завинила крайова народнопісенна, літературна і кіномистецька класика тридцятих-сорокових років ХХ віку. Власне, на ментальному рівні місцевої людності вона мимовільно прищепила трагідраматичну трактовку постаті плотогона.

Пригадаймо, балади про дарабашів, записані Лукою Дем'яном у Рахові, віршовану драму Юлія Боршоша-Кум'ятського про трагедію дарабаша. Наче по лезу ножа, бокорашили герої визначних прозаїків Срібної Землі Юрія Станинця і Андрія Ворона... А якими є розв'язки згаданої "Марійки-невірниці", вифантазованої сценаристами Іваном Ольбрахтом і Карлом Новим, режисером Владиславом Ванчурою, й оповідання Олександра Маркуша "Дараба розбилася"? Близесенькими. Завинило кохання. Як друзів-суперників зводить спільне кермування бокором, давно визріла помста проростає трагічним фактом. У фільмі коханець Марійки гине скинутий у круговерть, а у відомому оповіданні смерть обох спіткала.

Як небезпечно! А це далеко не океанічна безмір і безлюдь імені Хеєрдала й Кусто... Одержимих не злякати каверзними нашіптуваннями. Бо, словами ватажка новітніх бокорашів, здоровому спорт не потрібен, а хворому він не допоможе. "Всяке буває", — напутньо докинув червонощокий тижневик в'язку хмизу в багattia невеличких надокучливих тривог.

**Бокораш повертається,
Тиса ждала півстоліття**

**ДЕНЬ ПЕРШИЙ.
ЧЕТВЕР 14 СЕРПНЯ.**

МАКОВЕЯ

Урочисті проводи в селі Луг Рахівського району. Близько трьохсот лужан і приїжджих, багато з них у народних гуцульських строях. Емоційно й полум'яно виступила голова сільради про захист і збереження малих і великих річок заради нащадків. Начальник експедиції стисло розповів про мету і стрижневі завдання, що постали перед новітніми бокорашами. Отець Мелетій помолився за подорожуючих водою, посвятив плоти, благословив екіпажі. У переддень ним у церкві правилася спеціальна служба за наш успіх. Традиційно в походах духовна влада зосереджується в руках похідного капелана, наразі — бокороського ватажка Мирона Цюбика.

Зібралися невиправні романтики. Одначе на всяк випадок обачний Віктор Матяшовський, директор "Гарант-АВТО", виступив спонсором і вручив привселюдно кожному страховий поліс на весь шлях Україною і Угорщиною. Присутні теле- і фотокореспонденти ретельно фіксують спуск краном бокорів на Тису. Помолоділий сімдесятип'ятилітній лужанин Петро Тракслер стежить за кожним порухом дійства. Парубком він бокорашив на гірських річках. Багато води сплигло, але небезпечні вибрики до сих пір залишилися козирними в Тиси як для бувалих, так і неофітів.

Проводи співпали з Маковієм — осіннім уже святом урожаю. Коли нас проводжали в обідню пору, церковна відправа завершилася. Тому сотні односельців висипали на берег. Дехто прихопив із дому народну ношу і музичні інструменти. Гурт тротістих музик навіть приготував чогось радісного й веселого ушкварити. Підлітки-гуцулики в киптариках на вишиваному рушнику піднесли сакральні символи добра і щедрот земних. Хлопчик подав хліб і сіль, а дівчинка подарувала букет із осяйних декоративних соняхів, обрамлених пахучими чайними трояндами.

За сучасною міською традицією квіти передали принагідно присутній білявій ужгородці, котра керувала інспекційною групою на тутешні лісопильні, що нашкодили Рахівщині чималими екологічними порушеннями. "Не гія!" — запротестували лужанські жінки. Не можна переступати сільські звичаєві приписи закарпатської Гуцульщини. Букет мусів відплисти з бокорашами. Інакше нещастя блукатиме поруч. На жаль, усупереч ще одному народному застереженню

на бокорі все-таки побувала жінка, щоби сфотографуватися на згадку. Вона й не відала про забобон. Але з самого початку це вже віщувало невдачу. Тиса не терпить сексапільних конкуренток. На березі старожили скрушно захитали головами.

Стартували без апломбу, але ефектно. Без екіпажу кожен бокор вагою сягав близько двох тонн. Разом шість кубометрів ділової деревини. У першому — дев'ять смерекових колод майже тридцятисантиметрового діаметру, у другому — вісім. 74-літній тесля, колишній бокораш Іван Тацин із села Синевир, що на Міжгірщині, уклав їх прямокутником три на шість метрів. Піввіку ескізи тримались у пам'яті. Витримано всі бокороські премудрості, поперечні дерев'яні кріплення посилено, корму перев'язано додатковим тросиком. Отож не підозріваючи про ґрунтовність і міць конструкцій, їх спокійно на зеленуватій хвилі-габі підхопила й понесла гордовита Тиса.

Відпрацювали позивні "Перший", "Другий", "Човен", "Машина". Переговорні радіопристрої фірми "Моторола" надійно хапають два кілометри, блок живлення підтримує задіяний режим упродовж усього світлого дня. У синьо-жовтому "Першому" головне носове кермо тримає Мирон Цюбик, допоміжне в руках Олександра Геревича, Остап Цапулич і Роман Офіцинський у разі необхідності загрибають боковими веслами, вирівнюючи корму. "Другий" під угорським прапором — Михайло Греньо, Андрій Мигаль, Петер Олойош, Болаж Балінт. "Човен" — Тіберій Йордан. "Машина" — сухопутній супровід — Микола Казаков і Володимир Пічкарь.

Сховались за поворотом. На найважчому "Першому" прибережна верба у змові з Тисою відірвала національний прапор України, прикріплений на кормі. Не роздумуючи, Остап Цапулич кинувся у бистрину. Стяг повернувся на бокор. Річка-ворохобниця впіймала облизня. Але в ту ж мить реабілітувалась дещо вагоміше, закинувши трохи легшого "Другого", що долав кам'яний переказ, на двадцятиметрову міліну. Тест простенький, проте нечеканий отак зразу за півгодини після напутніх урочистих церемоній. "Перший" на поміг "Другому" делегував мене й Остапа. У шістьох орудуючи смеречинами і бучинами, вирвали свій транспорт і пустили далі водною трасою.

Викристалізувався улюблений клич двох екіпажів: "Візбе!" з угорської — "У воду!".

З нашого берега за бокорами стежать сотні пар очей. Декого впізнають однокурсники. Голосно вітають. Відповідаємо, наче на картині Бокшая "Бокораші". Нижче Великого Бичкова неповороткий "Перший" застряв на валунах значно безнадійніше. Кинули на берег канатик. У ручну не пішло, як не прикладались, затискаючи зуби. Ледве встигли знятися ЗІЛом, який вже завершив трудовень, насипаючи протипаводкову дамбу неподалік. Рушили. Чіпкий супровід румунських стражів кордону, озброєних автоматами, зайвий раз переконував дотримуватись інструкції — будь-що триматись правого боку фарватера — середини Тисі, де проходить міждержавне розмежування. Український капітан-прикордонник дав свій сотовий номер, коли трапиться непорозуміння з його зарубіжними колегами. Вони повідомлені заздалегідь, але... Наближатись і приставати до лівого берега ми не мали найменшого наміру. І все ж таки Тиберій Йордан, що відплив на човні, на жорстку вимогу причалив ліворуч і дав вичерпні роз'яснення молодшому румунському офіцеру, пред'явивши своє промовисте посвідчення "полковника екобезпеки". На цьому й розійшлися.

Надувний човен далі попереду. Тібі-бачі веде професійні відеозйомки та імпульсивно коригує рух бокорашів. Перемовляємося з дітьми, що рибалять чи купаються в Тисі. Вони із симетрично до Великого Бичкова розташованих поселень румунських українців. Рідну мову вивчають у школі. Синьо-жовтий прапор чітко відрізняють від угорського — червоно-біло-зеленого. Їм пощастило спостерігати за тим, чого вже не судилося бачити батькам, а лише дідам і прадідам.

Наближаємось до Білої Церкви. "Хлопці, проходить отут як знаєте, більше нічого вам не можу сказати," — і переговорний пристрій Тиберія шубовснув у воду. Його човен злетів у метрові хвилі. Раз, вдруге... На долі секунди перехоплює дух. Замало часу, щоб осмислити і злякатись. Але каскад перекатів у Білій Церкві тільки-но починався. Вони затримали нас на добу.

Ніби не добаваючи, флегматично приблукав старезний крук до стоянки, де ми викручували і сушили мокрі вдяганки. Оторопіли. Не з приємних прикмета. Вочевидь, ця відлюдна місцина не байдужа

закоханих і просто коханцям. Кілька авто з галасливою челяддю запізно вздріли, що звична зупинка-пуста залюднена. Фарами надибали розчаровано й неохоче зворотню ґрунтівку. Зранку дізналися, що заночували на закинутому цвинтарі. Цю галявину в малопомітних горбиках відвели стражі нашого кордону. Але поки що ллються пісні, рояться діалоги у вечірніх сутінках.

— Ти що ідеш тарілкою чай пити?

— Ні, кашу їсти.

— Яку кашу? Не встигли. Маємо на вечерю лише гарячий чай.

Ось так на білоцерківській околиці відходило за межу Маковея. 14 серпня 2003 року. Четвер. День протривав 14 годин 36 хвилин. Сонце зійшло о 5.44, а покотилось за обрій о 20.20. Неприятливий біомагнітний проміжок припав між 19-ою і 21-ою. Цього дня 1908 року в англійському Фолкстоні пройшов перший міжнародний конкурс краси, а 1952 року французький економіст Сові першим назвав "третім світом" країни, що розвиваються... У напівсні зринали уривками вичитані напередодні в книгах і газетах інтригуючі відомості.

Чую, не забули завітати до нашого вогника місцеві красуні зі своїми кавалерами. Ради цікавості. Слава вже обігнала наші скромні потуги. "І назвав Бог світло днем, а темряву ніччю. І був вечір, і був ранок..." Наступні дні ставали коротшими щотри хвилини.

ДЕНЬ ДРУГИЙ. П'ЯТНИЦЯ 15 СЕРПНЯ. ВОСКРЕСІННЯ ПРИ СВІДКАХ

Зранку замжичило, наче від ріденького плачу примхливої жіночки. Осінні роси та уривчастий дрібний дощик одягові не дав уночі висохти біля багаття. Одягли вогке. Все одно бути у воді вище пояса. Аби пройти вузькі ребристі стрімкі пороги, розрізали бензопилою бокори навпіл. Із двох вийшло чотири. Скинули їх по черзі спочатку з подвійного перекату. На порогах біля хреста загиблим бокорашам трудилися найдовше. Найважчий пліт засів між валунами поперек і, здавалося, перегородив єдиний прохід назавжди. На бережку заключено десятки парі поміж азартними споглядальниками. Найбільш розважливі

нам дали один шанс із ста. Скуповато. Як не прикро, на нас майже ніхто не ризикував ставити. Якісь немалі гроші та міцні алкогольні напої витали в розрахунках сільського букмекерства. Інколи співчутливі ворони почергово прилітали покружляти над упертими каторжанами. Не дочекавшись капітуляції, невдоволено зникали в заростях.

Мучимося. Сидимо безперервно цілий день без обіду у воді. Переламали чи не всі смерекові та букові кілки, підважуючи громіздкі краї бокорів. Посуваємо сантиметрами. Розхитуємо взад-уперед, але це не шкільний циркуль, не крутитися довкола осі. Перепочили. З'їли по ще сухому бублику. Хтось узяв із собою декілька, загорнувши кульками, щоби не набрякли. Двом бокорашам дісталось по половинці. Тиса з нами не панькається, пре з усіх сил, намагаючись ухопити найслабших. Ось ковзнувсь Микола Казаков. Прудка течія злизала, як язиком. Заледве вхопили його за ремінець рятувального жилета. Забракло п'яді, щоб упасти з шестиметрової трапеції вниз на замасковане водними бризками віками виточене каміння.

Ніяк не рушимо. Спливають години за годинами. Все перепробували. Тягли всіма способами. Лебідку зламали. В очах погас вогонь. Пора здаватись? Доплавались? Букмекери в екстазі потирають руки. З оптимістів уже за нас ніхто не вболіває, нам щиро співчують. Розраджують як уміють. І тоді Мирон Цюбик блискавкою ринувся у вир. Ні, запозичене в іноземців слово "фіаско" не з його закарпатського лексикону. Не з його... Як виявилось за мить, ніяк не вміщалося воно у вивіреному словниковому запасі й решти пасинків Тиси. Ще раз. Ще... Вирвати здобич із щелеп тисянської Ніагари вдалось з третьої спроби.

Ледве поцілили порожнім бокором у вузький двометровий коридорчик. За ним вивели на бистрину й вистрілили іншими. У ті важкі години невідступно допомагав 43-річний Іван із Білої Церкви. У селі йому, заядлому холостякові, дали прізвисько Бродяга. Особливо привертав око односельців спортивний стиль Іванового життя: щоранкові пробіжки, часті зимові купання в крижаній Тисі... Ризикуючи на всі сто, він єдиний пустився вниз у вируюче шумовиння на другому плоті. Спіткнувся на слизькому буруні, не вхопитись ні за кого і ні за що. Слава Богу, дотягся до колод, виліз і наприядки вхопився за кермо, коли вже за секунду бокор злітав із трампліна.

Ті, що побились об заклад, чухають потилиці. Як же воно так вийшло?! Виловили плоти. На годиннику сімнадцята. Нарешті пообідали. Правда, перед камерою "Першого національного". Власкор УТ-1 Богдан Барбіл якраз устиг. Рушили далі. Поліетилен уздовж обох берегів, вітерець куйовдить тисячі целофанових обривків, що приклеїлися до нависаючого гілля. Ніхто не чистить. Осіннє повноводдя знов понесе сміття з влаштованих прямо над водою невеликих звалищ. Взяли на замітку чотири несанкціонованих сміттєзвалища.

Не забуваємо брати й проби води для подальших лабораторних досліджень. Три труби стічні нависають із білоцерківсько-солотвинського берега. Вони цілодобово напувають непокірну Тису отрутою повільної дії — каналізаційними викидами. Як трішки згодом один успішний для даної місцевості бізнесмен допитувався чи можна в річці купатися, котрийсь із нас порадив екскурсію до тих злочасних каналізаційних труб. "Значить купатися можна, а пити ні," — чомусь поквапився з висновком принагідний співрозмовник.

Навпроти насипи річкової ріні ростуть, наче після рясного дощу печериці в порховаті (торфокрихті). Щодня кипить злагоджена робота важкої техніки. Завзяті румуни відвойовують масними куснями у меланхолійної Тиси українську територію. Минулоріч із цього приводу, здається, вже галасували мас-медіа про вкрадені триста гектарів. Регіональна влада ніби кликала на поміч столицю, зичила сусідам джентльменських манер. Покричали, погомоніли, затихли. А віз, себто румунські трактори, й нині там. Спокійнесенько відсувають русло подалі в пасивну Україну, котрій ліньки всупереч класиці постояти за свою межу, за свою землю.

Прикордонний Солотвинський міст. Нещодавно збудований Румунією на кошти Євросоюзу. Опори міцні — залізобетон, обшитий товстою-претовстою жерстю. За раніше узгодженою документацією планувався для автомобільного переходу, але румунські мостобудівники вчинили інакше. Несподівано настил зробили дерев'яним — для пішоходів. Та менше з тим. Родзинка однаково в іншому. Кут повороту стрімкої течії на поглибленому руслі поблизу новобудови становить 90 градусів. Найкраще для будь-яких плавзасобів пройти поміж опорами, пристрілившись по ближче лівобережжя.

Два бокори з двома керманічами відірвались від тих, що пригальмувалися кількарарозовими камінними виступами, а потім на якомусь стрімкому повороті й один від одного. Михайло Греньо попереду. Акуратно вписується між опори і за метрів триста причалює до правого берега, оминувши зустрічний рукав. Спостерігає за проходженням важкої ділянки решту екіпажами. Бачить мене як на прицілі в міжпорному проміжку. Заходжу під міст. Зникаю. Нема та й нема. Розчинився. Містика! Аж ось хвилі понесли якісь дощані тріски. Ще трохи і... Виплив!

Я ж ледве не розцілував опору. В очах вона наблизилась швидко-швидко, як у ранніх кінострічках. Очікуючи зіткнення, змістився на протилежний край, аби не дуже вдаритись. Тримаюся чіпко. Скрип. Злетів. Інстинктивно підняв правицю, щоби стишити зверху натиск тяжі колод. Пліт перевернувся, але не накрив. Моментально полетіли на голову дошки, настелені перед кермом. Одна з них ударила по потилиці. Наступного дня виявив гулю. Але зараз різко щось тягне на дно.

Занурившись, блискавично відчепив рятувальний жилет. Добре, що застібнув не всі чотири пряжки, а лишень дві. Дошка виринає поряд, яку в умлівока разом зі мною вниз заштовхала вододверть. Знову на поверхні бистрини, одягаю жилет, але не застібую. Оточений дошками, веслами і коробом, завертаю кролем управо поближче суші. Виходжу. Прямою під міст. Придивляюся, якби знову штовхнути бокора. Та його приклеїло вертикально дном до обшитої металом опори, а до неї аж ніяк не приступитися. Неприборкано гуде вододверть. Далеко, глибоко. Серед низки дрібниць експедиційна "Моторола" і мій наручний годинник "Слава" пішли на тисянське дно...

Того дня — 15 серпня 1498 року — під час третього плавання в пошуках казково багатой Індії Христофор Колумб відкрив у Карибському морі острів Гренаду. Моряки вже були на грані...

Заночували ми на правому тисянському березі поблизу Солотвина. Всю ніч у вухам шуміла вода, що навіжено билась об пороги, витворених залишками арматури і бетонних конструкцій від зруйнованого. Стоять на якорях три плоти. Одного втрачено. Радості малувато. Тиса приготувала смертельну пастку, але вдалося вирватися. Що буде завтра? "І назвав Бог твердь небом. І був вечір, і був ранок..."

**ДЕНЬ ТРЕТІЙ.
СУБОТА 16 СЕРПНЯ.
БІБЛІЯ БОКОРАША**

Розбитий бокор наробив фурору. Про вчорашню пригоду наші прикордонники встигли поінформувати "наверх" та всі зацікавлені інстанції. Вони помітили, як румунські автоматники від побаченого знітилися і зникли. Більше у поле зору вони й нам не потрапляли. Чутки про солотвинську драму поповзли від села до села: фіаско, втрати... Не пропустили її деякі популярні радіоновини, не вгавали й решта мас-медіа. Місцеві жителі приходили на берег пересвідчитися чи живі ще бокораші, і де той, що під мостом... Один літній чоловік не міг нас дочекатись. Від своєї дружини-вчительки від довідався про маршрут і нетерпляче прождав два дні, чекаючи нашої появи на стрімкій Тисі. Перший помічник голови облдержадміністрації та помічник народного депутата особисто переконалися в цілості та здоров'ї всіх членів експедиції.

Порекомендувати для туристичного маршруту даний відрізок п'ятої категорії складності — означало б відправляти людей у гущу смертельної небезпеки. Отак риску зранку підвів директор обласного центру юних натуралістів Олександр Геревич. Ледь-ледь світало, коли він вийшов перевірити клювання. Розташувався зручно. Закинув спінінг раз чи два. І... уздрів під водою давній-давній бокор, а радше — його примулений та обвитий водоростями фрагмент. Риба не велась на приманку. На Сашин гачок почепився один-однісінький подуст, хоча й трохи довший долоні.

Начальник експедиції, він же похідний капелан розкрив на світанку Біблію, котру не забули прихопити із собою. Втрапив навмання на книгу Іова. Поки всі, за винятком дуже раннього жайворонка Геревича, протирали від сну очі, Мирон Цюбик прочитав кілька абзаців уголос. У них мовилося про водну стихію, нашістья з півночі, чисельні перешкоди й успішне подорожування. І небавом, не минуло й десяти хвилин, як посеред річки пропливає верх дном учора втрачений бокор. Упевнено пройшов залізобетонні нагромадження — неприбрані залишки зруйнованого повинню мосту. Виловили його на бистрині. Причали й перевернули. З речей вціліла одна лише Остапова ві-

трівка. На диво, якір теж не забрала вода, залишила прив'язаним до колоди, як і був.

Фанатами книги рекордів Гіннеса підраховано, що кожна секунду в світі бушує 1700 громовиць і друкується лише одна Біблія. У це легко повірити, але перевірити нереально. Все одно, що лестити і панькати примхливу Тису. Даремно витрачений час. Тому благородніше взятися за перо. І ми пишемо далі свою Книгу Іова. "І назвав Бог суходіл землею, а місце зібрання води назвав морями..."

Поремонтовано чомусь милосердно повернутий Тисою бокор. "Воскреслий". Коли він приєднався знову до "Тутоя", "Шафрана" і "Єви", з іншої півкулі — з Південно-Африканської Республіки — відізналася культова постать команди екстремалів "Еквітес". Популярний київський актор Віктор Андрієнко, комедійний образ якого немислимий поза телевізійних "Шоу довгоносиків" і "Мамаду", вислав SMS-повідомлення своєму товаришеві Михайлові Греню. Якби вдалося заздальгідь обопільно скоректувати, фігурально висловлюючись, гастрольні турне, то Андрієнко ні за що не рушив до левів у савану, а кермував бокором. Обмінялись вітаннями. Український патріотизм обійняв планету. "Бокораші" та "Еквітес" із честю долають екстремальні закрути під національним прапором.

Рано-вранці рушили вервечкою без пригод, якщо скинути з терезів надокучливе мілководдя. На цьому контрасті фізичні навантаження дещо полегшали. Адже три дні ми фактично не вилазили з води. Одяг й амуніція за ніч на вогні висихали неохоче. Від перенапруги нили кістки і суглоби. На щастя, вночі не дуже дошкуляли комарі. Але втоми не відчувалося. Уперед без перепочинку. Встановилася погожа днина. Легенький вітерець не дає сонячним променям присмажити бокорашів. Хустщину пролетіли, наче під вітрилами.

Пізнім вечором пришвартувались під урвистим берегом поблизу Нового Села. Пахло деревієм. Поважні особи Виноградівщини і місцеві жителі оглянули дослідницький караван. Принагідно розв'язувалися тугі екологоосвітні вузли. Турбує господарське освоєння заплави і браконьєрство на Тисі. На погодженні документи про створення заповідника "Притисянський". Багаття висвітлювало натруджені лиця, котрі взяли вогонь у коло. Лежачи, розібралися із зоряною

картою. За трохи стихли пісні. Розійшлись по своїх маленьких домівках — палатках.

**ДЕНЬ ЧЕТВЕРТИЙ.
НЕДІЛЯ 17 СЕРПНЯ.
РАНКОВИЙ ПРИСМАК ПОЛИНУ**

"І створив Бог обидва світила великі: світило більшеє, щоб воно керувало днем, і світило меншеє, щоб керувало ніччю, а також і зорі... І був вечір, і був ранок..." Я пробудився на вранішній запах полину, котрим поріс вигін перед урвищем над Тисою.

Не зразу прийшло усвідомлення того факту, що нас отут, на стоянці поблизу Нового Села, пограбували вночі. Пропали загальноекспедиційні речі — рибальські плащі та чоботи, спінінги, значна частина посуду, добре вкомплектована аптечка і тому подібне. Не стало і моїх дорожньої сумки і рюкзака. У чому спав, із тим і залишився, тобто без мобільного телефону і триденних нотаток, Біблії, змінного взуття і одягу, інших потрібних дрібниць. Усе на ніч ми накрили брезентом, але не поставили поближче до авто і не взяли палатками в коло. У декого не зрадило передчуття, тому особисті речі забрав із собою в палатку. Безпечність виявилася покараною. Сліди привели у самісіньку воду — злодії скористались човном. За річкою навпроти великий табір закарпатських ромів. Добровільного помічника з числа місцевих правоохоронців-пенсіонерів уповноважили занести заяву до його колишніх колег із Виноградівського райвідділу міліції. Але менше з тим.

На світанку до нашого табору приїхали група підтримки на чолі з фермером Михайлом Цюбиком, старшим братом начальника експедиції. Під орудою Цюбика-старшого гості зготували запашний токан із смачною свіжою бринзою. Як відомо, це — улюблена страва справжніх плотогонів. "Раніше, як бокораш поїв токани з бринзою, і як потім випорожнився, то се місце не можна було перескочити, — з усмішкою каже шанований у районі фермер, який чимало років пропрацював лісником. — Ся нехитра народна приповідка засвідчує жилавість, силу, міць давніх бокорашів." По цій високій метафорі ми вирішили одностайно заснувати Клуб бокорашів. Посвятили всіх причетних — із нашої команди і гурту прибульців. У чільного неофіта — мера Виноградова Михайла

Поповича на ту неділю припав День народження. З нами він поплив манірним флегматичним плесом аж до Вилоцького мосту, за яким проліг українсько-угорський кордон.

Покинули рідні пенати. Наші прикордонники доброзичливо владнали формальності, попросивши всюдисущого бокораша-розвідника Тиберія витерти відзнятий із ними сюжет на відеоплівці. Позувати операторам їм не велить інструкція. Того ж дня — 17 серпня, але 1977 року радянський криголам "Арктика" першим із надводних човнів досягнув Північного полюса Землі.

Трохи нижче причалили до угорського берега біля села Тисабеч. Довкола каное і байдарки, на них катаються сім'ями. На відміну українських колег, угорських прикордонників не обмежують інструкції. Фото- і відеозйомки у них упереджених емоцій не викликають. Поки викликані тутешні стражі кордону шукали штамп "кораблик", що значить перетин водним шляхом, застряг наш "Форд" — мікроавтобус супроводу. Загоноровився водій та з'їхав занадто близько до води, в замулену рінь. Скориставшись стільниковим зв'язком, Петер викликав на поміч невеличкий джип "Лендровер", що належить Гортобадській інспекції.

Кореспонденти УгТ-1, першого національного каналу Угорщини, провели зйомки з берега і човна, взяли інтерв'ю в членів експедиції для розлогої телепередачі для свого п'ятничного "Калейдоскопа". Журналісти молоді та зі зросту непоказні, але видно школу і гарт. Їхні запитання відзначалися предметністю. У них не було словесних викрутасів, якими зазвичай приховують деякі закарпатські ремісники пера свою слабку обізнаність із тим, про що прагнуть писати.

Спробували прив'язати саморобні паруса. Вони не знадобилися. Одначе простині ефективно захищати від спопеляючих промінців. В Угорщині, на рівнині гаряче сонце надокучало без міри. Ні на мить не давало вдень спокою, припікало щосили, немов протуберанцями. Ніде сховатись. А де на бокорі сховаєшся і у воді довго не висидиш. Отож ми спочатку просто загоріли. Далі непомітно підгоріли, неначе на пательні. Як згоріли кінцево, увечері примусили фірмовий крем "Нівеа" полегшити страждання ні в чому не винної шкіри.

Береги рівнинної Тиси чисті. Спеціальні службовці гав не ловлять. Видно, що малька у воді побільшало. Безупинно клюють подуст, марена, голівлі. Та не ловляться на Геревичевий спінінг. Саша зятий рибалка з ранніх літ. Починаючи з університетської лави, він фахово спеціалізується на іхтіології. Безупинно закидає десятками кілометрів гачки на штучній приманці, що імітує поранену рибку. У риб'ячій державі Тиси на разі нема дурних. Однак гостре око іхтіолога встигає класифікувати вже 14 видів риб із 54 тут існуючих. Навіть якимось рідкісний лосось дунайський величиною з людську ногу атакував бокор. Не спеціально, щоб налякати Геревича і Цюбика, а під час мисливської погоні за дрібнотою. В азарті не примітив у кого поцілив. У двійки "Тутоя" целепи мало на бокор не попадали. Такого зухвальства вони явно не очікували. Після побачених зубів лосося стало їм боязко і пальця у воду мочити, не те, що освіжатись купанням.

У кількісному вимірі та видовому складі загалом найщедріше водиться риба у багатоводді поблизу Королева. Тут можна спостерігати чимало червонокнижних представників іхтіофауни — лосось дунайський, чіп великий і чіп малий, смугастий йорш і єдина в Тисі осетрова риба — стерлядь. А нижче Великої Копані поживитися комахами до річки злітаються армії ластівок і пліски. Риб'ячі зграї, вистрибуючи, без страху полюють на поверхні.

Аби не піддатись усеціло нудззі, застосували зв'язку бокорів і силу акумуляторного двигуна надувного човна. Марні надії. Усерйоз виручало раціоналізаторів те, що млява течія подеколи переходила в стрімку. Як мовлять, плілося тоді з вітерцем. Але подоріжжя лінивого панувало, здавалося, безконечно й непохитно. Поволі проминаємо ділянки навпроти Четова і Варієва. Малопомітно, без особливих претензій на власну значимість влила свої води Боржава. Не зразу й поюачили її, сховану порослою зеленою стіною на крутому тисянському повороті.

Заночували на дамбі угорського села Тисакород. У потемках поставили палатки неподалік прикордонного триколірного стовпа. На обумовлену галявину прибережного переліску наш супровід припізнівся. Важко у місцевих жителів було дізнатися без знання угорської потрібний путівець, а карта не виказувала детально потрібний напрямок. Спалахнуло вогнище,

закипіла вода в казанку. Випили чай зі "згушонкою", кинули в рот по скибці хліба з гусячим паштетом і все.

"Тиса може висохнути, але не горілка. Це джерело в Карпатах б'є цілодобово," — мудро рік бородатий Геревич, лягаючи спати тверезим. Бо сухий закон і боротьба з палінням — невід'ємний атрибут будь-якої наукової екологічної експедиції. На плечах безрукавки з двома пропаленими дірочками в Михайло Греня, де виднілося експедиційне гасло "Вода — це життя", з'явилася каліграфічна правка "Вод(к)а — це життя". Ясна річ, заради жартівливого настрою, заради тонусу. Пекельне сонце за день виснажило до краю.

ДЕНЬ П'ЯТИЙ. ПОНЕДІЛОК 18 СЕРПНЯ. МІНУС ТРИ-СІМ НИЖЧЕ НУЛЯ

"І створив Бог риби великі, ... і всяку пташину пернату... І був вечір, і був ранок..." Пече шкіра, ниють м'язи, але наше пробудження світанок підсолодив запахом духм'яної медуниці. Ранкове чаювання знову не вийшло за межі десяти–п'ятнадцяти хвилин. Похідною колоною бокори відчалили.

Заспана течія визначається за водяною піною і опалими листками прибережним тополь. Доводиться часто підгрибати і придивлятися уважніше до яких-небудь ознак плинущої води, щоби не втрапити у "мертву зону". Низькорослі верби й акації одяглись у жовто-зелені сарафани, вигаптовані в'юнким диким огірком. Тішать око розкішною красою, котру на березі й не розгледіти.

Скрізь уздовж видніються кілометрові розмітки. Довкіл стовпців покошено, щоби мандрівникам із річки було нескладно зорієнтуватися. Між українським Вилком і угорським Тисабеч височить цифра 747. Стільки кілометрів Тисі ще витись до Дунаю, що набирає щоразу дужчий розгін за угорсько-сербським кордоном. У важливих місцях розташовано також і розмітки рівня води. Пропливаємо мимо. Мінус три-сім нижче нуля. Добре, що не за Цельсієм. До нормальної нульової позначки у Тисі не вистачає води на різних ділянках від трьох до семи метрів. Часто мусимо штовхати бокори на перекатах. Благо під ногами намул і пісок, а не ринь і валуни.

Спробували додати швидкості. На "Воскреслому" поставили "Ветерок", двигун із невеличкою кате-ра. Трохи допомагає триматись у приблизних рамках нашого робочого графіка. Але махнути п'ятдесят кіло-метрів за світлий день ніяк не вдається. В абсолютний штиль свого часу "Тигріс" припросився на буксир до морського корабля. Під обід зробили коротку зупинку на затишній туристичній базі, де річка Тур впадає в Тису. У горіховому гайку поблизу своїх наметів при-їжджі неквапливо хазяйнували сім'ями. На кожному кроці прикріплено целофанові мішки для побутового сміття. Свіжо пофарбовані каное і водні велосипеди вишикувались і чекають клієнтів. Ціна прокатних послуг порівняно поміркована — 800-1000 форинтів.

Керівник місцевої водної інспекції вчистю при-єднався, підсів до "Єви" для кількогодинних мандрів під пекучим промінням степового сонця. Надувний човен мав турбот по горло, перевіряючи типові браконьєрські місцини. Ліквідували зо два десятки ятерків. Любителів забороненої риболовлі вистачає в обох країнах.

Течія погралася з нами в "обратку". Саша Ге-ревич віджартувався анекдотом. Один чоловік при-ходить до лікаря з припущенням, що кров у нього почала циркулювати у зворотній бік. Чому? Коли рані-ше дружина гладила по голові, то інструмент (ді-тородний) за секунду налаштувався на робочий лад. Тепер як до цього ж інструмента жінка торкнеться, то відразу стає волосся на голові дротом. Отак жартуючи, вряди-годи плаваємо Тисою олімпійськими колами.

І без бінокля Петер Олойош непомірно ви-значив у небі чорного лелеку, що завис у повітрі, наче натільний хрестик. Ладнались у тренувальний ключ журавлі. Зголоднілих сірих чапель пригнав до води мисливський інстинкт. Навипередки снували непри-каяні берегові ластівки. Нагадала про себе і вертлява горихвістка. Проте чомусь не видко плиски, споконві-чної хазяйки прирічкових смуг.

Бокори неквапно потяглися шнурочком аж під могутній міст біля Тіводор. Як виявилось, тут прожи-ває постійно всього 225 жителів. Щоліта село пережи-ває велетенський демографічний вибух. Сюди з усієї Угорщини прибуває кількатисячна лава "середнього класу". На півгодини і ми зупинились на прекрасно влаштованому кемпінзі-пляжі. Надвечір'я — хвилини блаженства для тих, кого виморила сонячна днина.

Вражений побаченими бокорами, гостинний голова Тіводора виставив плотогонам у ресторанчику пиво.

Відплили. Насолоджувались чистотою довкілля. Ясна річ, висока екологічна свідомість в угорських краях — не тотальна. У кожного правила трапляються винятки. Розбили стоянку на піщаній косі за два кілометри від Тіводора вниз течією. Смеркалось. Хлопці із супровіду припізнилися, задовго випитуючи під'їзний путівець. Як уже мовилось, угорською вони володіли на рівні жестів. Безсумнівно, до іноземної подорожі Коля і Володя ретельно готувались, бо потрібні фрази виписали у блокнот. Але ще треба як мінімум зрозуміти, що кажуть у відповідь.

Для нічної стоянки випав нам дикий пляж не дуже акуратний. Та надокучливий наглядч власника хотів і на цьому щось заробити. А як не отримав гріш, за оренду кількох метрів неприбраного пляжу, то не дав ані сходити цивілізовано в туалет, ані набрати питтєвої води. За народними звичаями, це вважається неспокутним гріхом перед подорожніми. Що вдієш: приватна територія, огорожа з колючого дроту, не доступитись.

На ніч змастилися тонізуючим кремом. Боліли натруджені й побиті ноги. Я зачепив себе вранці ножівкою нижче коліна, шістьма зубцями залишив пам'ятку про те, як зладнали підставку для "Ветерка".

Пізно ввечері п'ятого дня Михайло Греньо визнав, що у цьому плаванні тарілка з ложкою є зайвим вантажем. Довго співали під зоряним небом. Заснути неможливо. Не тому, що не колискові тягли, а патріотичні. Просто сонце перезарядило нас енергетичним потенціалом, пригорнуло занадто щиро й тепло. Перегріло. "І створив Бог звірів земних... І створив Бог людину за образом Своім... І був вечір, і був ранок..."

ДЕНЬ ШОСТИЙ. ВІВТОРОК 19 СЕРПНЯ. СОНЦЕ І КРОВ

Смертельних пригод у значних обсягах в експедиції зазначено не було. Але якби взагалі не подали їх до подорожнього столу, тоді б, ясна річ, забракло захопливої читацької напруги, епічної гостроти і сюжетної динаміки. Прошу, на десерт. Глєвкі млинці. Остання порція.

Рано-вранці ми дуже легко поснідали. "Хлопці, се — обід!" — покликав на бокори Цюбик, тримаючи в руках маленький вузлик. "А сніданок?" — захвилювався Греньо. "Був учора ввечері," — отримав одкоша без навіть секундної паузи. Як рушили, з'явилась нова природоохоронна теорія про те, чому сира картопля є надзвичайно корисною для людини без огляду на вік.

Оптимістично взяли сірники на всяк випадок, якщо автомобіль супроводу до ночі не знайде чи серйозно припізниться. Потрійно завернули у целофановий пакетик. "Люди худнуть, а палатки пухнуть. Щоранку все важче їх запхати у чохла і мішечки," — не вгавав спостережливий Геревич. За моїми спостереженнями, спеку легше переносити на порожній шлунок. Не страшно голодному сонцю.

Шумить "Ветерок". Тіберій Йордан у мозолях, щоразу сіпаючи сарсаму десятки разів і кермуючи ожилім двигуном. Цю роботу він знає не гірше, ніж пензлем вимальовувати пейзажі. І взагалі він планувався коком, а вийшов славним мотористом. Біля нього Остап Цапулич освоїв річкову навігацію і перетворився на вмілого тисянського лоцмана. Здала на око ловив найглибші лінії русла.

Під бокорами каолінове дно. Глина добротна, в'язко розтирається в долонях. Поки тихесенько собі плили у філософських перемовинах, мало не втратили ще одного доцента. Ремонтуючи короб для речей, Андрій Мигаль двома зубцями тої самої злощасної ножівки розпорів собі ліве коліно. Слава Богу, неглибоко. Перев'язали на ходу шматком простирадла. Мого захистку від сонця поменшало. "Шафран" травмований. На щастя, не смертельно.

Невдовзі "Безпека" теж пережила небезпеку. У Мирона Цюбика здерто праве коліно. Зачепився об колоду, коли прибережна верба його змела. Його напарник Саша Геревич спочатку подумав, що начальник експедиції сам захотів скупатися. Мовляв, жаркувато, то чому б ні. Бачить: вплив капелюх, рятувальний жилет... Секунда за секундою, а плавця нема. Нарешті випірнув і він, як морж. розповів причину того, чому опинився за бортом.

"Єва" поки що пливе без суттєвих втрат. Правду кажучи, одного разу від несподіваного різкого поштовху викинуло Петера, що саме розмовляв по мобіліці. Якимось дивом телефон не намок. Болаж чомусь не знімає жилет навіть в апогей спеки. Признався

аж наприкінці мандрівки, що не вміє плавати. Наші друзі-угорці попервах гадали, що прилучилися до прогулянки. Наготували для особистих речей туристичні водонепроникні бочки. Думали, що сядуть і гарненько без проблем допливуть до кінцевої зупинки. Не вийшло.

Поблизу Янду глибину візуально не визначити. Висять у воді непрозорі крупинки намулу, глини, піску. Доводиться заміряти жестом. Одну вцілілу пляшку безалкогольного пива розпили на чотирьох. "А міг же Греньо пірнути і під водою сам випити, щоби ніхто не бачив," — мусіли прихвалити щедрю натуру колеги, який заодно і фейсою (сокирою) перетворив мої джинси на шорти. Буде в чому вернутись через кордон додому.

Промчав катер з двигуном "Джонсон". Напустив морські хвилі. Спроквола погойдала бокори зморена Тиса. Увись майнув орел, вибираючи здобич. Підпливаю човном до дикого поросятка. Пасеться воно задом до річки, ні про що не підозрює. Аж за вухами лящить. Мої весла ледь торкаються плеса. Ось-ось сягну рукою. Як уздріло, хрюкнуло бідне з переляку і мигцем захрустіло в гущавині.

На 690-му кілометрі вищить бензопила. Зрізають старезний тополинний гайок. Видно розчищають узбережжя під молодняк. Рано зажовтіли тополі. Не вгледіли, як постаріли, не вбереглася їхня весняна краса. Листя печально сипалось у Тису з верхнього, третього ярусу прирічкового рослинного покривала. Другий — вербовий не здається, молодиться. У нижньому бувають дикий огірок, гірчак і осока, наче доглянуті на грядці в меткої господині.

Навпроти Вашарошнаменя до чистенької Тиси рудою плямою приєднався вічно брудний Самош. Це він інколи приносить ціаніди із сумнозвісних золотих копалень Румунії. Кілька кілометрів угорська Тиса тече двома стрічками прозоро-чистою і грязною-прегязною, поки не перетравить густу румунську приправу. До сих пір притоки вливалися майже непомітно, подібно до Боржави і Тура.

Напрошується й наступна паралель, побачена на гірському відрізку. На відміну від Терєблі, що дельтоподібно, кількома розгалуженнями і під тупим кутом впадає в Тису, Ріка вливається майже перпендикулярно доволі потужним і єдиним руслом. Стрімка коричнево-жовта течія Ріки у прозорій повноводнішій

Тисі розчиняється поступово, гальмівний шлях сягаєдесь метрів сто. Але маємо на увазі — без ціанідів...

Фініш! Пришвартувались до плавучого готелю "Тісавіраг". Вибачте за оксиморон, але символічно "Квітка Тиси" насправді стала "квіткою", вінцем, останнім причалом на двохсоткілометровому шляху мандрівного інтернаціоналу. Національні прапори згорнуто. За бокороським звичаєм, по ковтку випито колом пляшка слив'янки, наразі — угорської фермерської. Начальник експедиції поквапився і видав "НЗ" — по останньому вівсяному печиву.

На стоянці поблизу "Тісавіраг" трапився лікар. Він зацікавився Андрієвою раною, що не давала забути про себе брунатним згустком, який пробив простирadlo. З власної ініціативи відвіз у свою амбулаторію, де провів антисептичну обробку і перебинтував. Уколов протиінфекційної сироватки, приказуючи: "Не переживай, нічого страшного, будуть діти".

Все! Спасибі, Тисо, що не змогла схопити якунебудь жертву! Вжили. Всі. Життя — прекрасне: і сонце, і діти...

**ДЕНЬ СЬОМИЙ.
СЕРЕДА 20 СЕРПНЯ.
ВІСЛАТ, ТУТОЙОК!**

У розпал марш-кидка за сто кілометрів у напрямку Гортобадського національного парку, що розкинувся не тисячах гектарах між Ніредьгазою і Дебреценом, зателефонував мер Вашарошнаменя. Хотів узгодити деталі офіційного прийому експедиції та урочистої передачі бокорів у міський музей. Від церемоній ми відмовилися й уповноважили Петера і Болажа при нагоді виконати почесну місію. На короткому перепочинку зготували коронну гортобадську страву — шломбуц — потрібнене тісто зварене з макаронами і заправлене шкварками.

У національному парку нас чекала двохгодинна екскурсія паннонським степом. Пахло соломою і сіном. Довгорогі воли білої масті та прудкі чорні коні звикли до степового суховія, інші мешканці пущі поховалися від спеки: буйволи в млаках приймали грязьові ванни, а вівці спочивали в кошарах, укритих в'язанками очерету.

На цей день припало угорське національне свято — День держави. У парку було людно. Мало того виникли багатокілометрові автомобільні пробки, оскільки десятки тисяч угорців з'їхалися сюди на щорічний ярмарок, який предки-степовики у Гортобаді влаштовували століттями. Але нас усе-таки без затримок вдалося вирватися на дебреценську трасу.

На святковому Дебрецені вихідний позначився по своєму. Городяни звуженими і ширшими родинними групами окупували ресторани і подібні заклади. Добре, що прощальний обід нам замовили завчасу. Заощаджувати час на їжі, ми звикли в мандрівці, тому не дали розгулятися гурманам. Скуштували страви, виголосили тости і додому. Коли наближались до Чопа, нагадали про себе закарпатські FM-станції. Одне короткохвильове радіо навіть полякало бунтами і барикадами, котрі от-от кидався споруджувати мукачівський електорат. Боже, як добре проминали дні на аполітичній Тисі.

Та в кожній одіссеї врешті-решт уривається терпець. Тим більше журналісти раптово вдарили на сполох: куди ж поділась експедиція. А ми — ось, як з-під землі... "І завершив Бог до сьомого дня діла свої, які він творив, і спочив у день сьомий від усіх справ своїх, які вершив..."

Ми — діти Природи і Екстрему

Повернувшись додому, Михайло Греньо став на ваги. І не повірив, що не схуд, а поправився аж на чотири кілограми. А коли б Мирон Цюбик не економив на харчах?! Наречена Болажа пошупала його біцепси. "Непогано. От якби до Солнока ви дійшли би, то справді у тебе мускулатура була б ого-го..."

Як і пообіцяли до старту, провели звітну прес-конференцію. Треба сказати, що Одиссея на Тисі зацікавили центральні та регіональні мас-медіа обох країн — УТ-1 і УГТ-1, "День", "Голос України", "Експрес"... Преса і телебачення зробили добру справу і, по суті, канонізували історичний подвиг. Підкреслю: давні бокораші проводили не більше двох днів у дорозі, там, де знали річку, наче "п'ять пальців". І, нерідко траплялося, розбивали плоти, калічилися, гинули. Ми витримали майже тиждень, пливучи часто "всліпу", але здолали дистанцію, так би мовити, без людських і матеріальних втрат.

Щоправда не обійшлося без інтерпретаційних фантазій. У публікаціях надibuємо неточності, що слугують ложкою дьогтю. Найприкріші меркантильні судження. Отож наші бокори виявилися з ясеня і коштували сукупно в межах 500 євро, на чому ніби акцентували увагу деяким журналістам непідкупні стражі держскарбниці — митники.

Чому з ясеня, а не із смереки, як і було насправді? Бо це з перелік цінної деревини, вивіз якої різко обмежено. Зрозуміло, це сенсація для непосвячених у професіональні дрібниці, адже бокорів з ясеня не існувало в природі. Вони заважкі й для короткого забігу, тонуть, немов підбиті торпедою. Таким же макаром замість одного автомобіля супроводу дехто вписав два, очевидячки, для милозвучності та гучності...

Чимало часу пішло на уточнення деталей у чисельних розпитах знайомих і просто ознайомих з подією. Підсумую це ремаркою: не факти — річ уперта, а чутки, бо навряд чи знайдеться той, хто їх зможе спростувати. Як правило, виправляючи чутки, лише сприяємо їхньому примноженню і посилюємо віру в абсурд. Розбилися. Потопилися. Всіх перерахували, чи, бува, нема підміни. Не втопилися і не розбилися? Тоді, чи все гаразд із головою після тарану моста? І досі не ампутували травмовану ногу?..

Та це побічні ефекти. Загалом ми гідно презентували науковий звіт і практичні рекомендації. Зокрема, у другій декаді вересня відбулася міжнародна виставка "Туревроцентр Закарпаття-2003", де зарубіжним відвідувачам (передовсім — німецьким гостям) не дав спокою наш екологоосвітній маршрут, скомбінований із спортивно-туристичного і науково-

педагогічного профілів. Гідно підготувалися ми й до листопадового форуму п'яти країн у Будапешті.

І цим далеко не вичерпується. Резонансна експедиція новітніх бокорашів продовжують свою унікальну тяглість. Свої враження від пережитого Тіберій Йордан відобразив на полотні, намалював декілька картин про наші пригоди на гірській Тисі. Також він виготовив подарункові моделі бокорів, на яких пройшла наукова подорож. Один із цих сувенірів, підписаний учасниками, прикрасив губернаторський кабінет.

Щоразу з'являються все нові стенди, книги, пісні, живописні твори, кінофільми...

Зміст

Бокораш
ПІЗНЯ ЛЮБОВ, АБО ЯК НАРОДИЛАСЬ БОКОРОСЬКА ІДЕЯ
Півстолітні мрії
Предки і бокор
Команда = досвід + молодість
(Аеро)Плани
Благословіння
БОКОРАШ ПОВЕРТАЄТЬСЯ, ТИСА ЖДАЛА ПІВСТОЛІТТЯ
День перший. Четвер 14 серпня. Маковея
День другий. П'ятниця 15 серпня. Воскресіння при свідках
День третій. Субота 16 серпня. Біблія бокораша
День четвертий. Неділя 17 серпня. Ранковий присмак полину
День п'ятий. Понеділок 18 серпня. Мінус три-сім нижче нуля
День шостий. Вівторок 19 серпня. Сонце і кров
День сьомий. Серeda 20 серпня. Віслат, туюйок!
МИ — ДІТИ ПРИРОДИ І ЕКСТРЕМУ
«ТИСА-2003». ФОТОЛІТОПИС

Офіцинський Роман.

О-91 Дев'ять бокорашів і зрадлива Тиса: Щоденник експедиції. — Ужгород: Медіум, 2003. — 64 с.

У новій книжці Романа Офіцинського мова йде про тижневу наукову експедицію "Тиса-2003", здійснену групою захисників природи на бокорах (плотах). У спортивно-туристичному плані повторено давній маршрут лісоплаву, що вже не використовується півстоліття. "Дев'ять бокорашів і зрадлива Тиса" написані у жанрі художньої публіцистики і невимушено відтворюють усі аспекти подорожі, котра своїм оригінальним

*здумом у серпні 2003 р. сколихнула мас-медіа і громадськість
кількох країн.*

ББК 84(Укр)

УДК 883.3-4

ISBN 966-73-23-32-3

Авторська редакція
Художнє оформлення Галини Юречко
В оформленні обкладинки використано фрагмент картини
Йосипа Бокшая "Бокораші" (1947)
Фотографії Олександра Геревича, Михайла Греня,
Віктора Матяшовського, Петера Олойоша, Мирона Цюбика

Публіцистика

Офіцинський Роман Андрійович

ДЕВ'ЯТЬ БОКОРАШІВ І ЗРАДЛИВА ТИСА

Щоденник експедиції

Здано до набору та підписано до друку 10.10.2003. Формат 60x90/16. Умов. друк. арк. 4,0.
Папір крейдований. Гарнітура Arial. Зам. № 126. Тираж 550 прим.

Видруковано у ДП «УКРПОЛ-2», ТзОВ «УКРПОЛ» ЛТД, Україна, тел. 8-(03245)-5-91-20